

Kap 49 : Folke Bernadotte (II) (1931-1939) – ”Svensk-amerikanskt mellanspel”

Den 1 november 1930 slutade Folke sin anställning vid Livregementet (nya K1) med rätt att återanställas om två år om han så ville. Det ville han dock inte. ”Jag kände inte den minsta tomhet i mitt liv den tiden. Tjänsten, hästsporten och nöjena tog hela mitt intresse. Det var min ungdom. Parollen var att livet skulle levas leende.”¹ Eftersom ”ungdomen” fortsatte ända fram till 35 års ålder är väl detta inte hela sanningen. Folke tycks ha lagt sitt liv på is i väntan på att framtiden skulle ge sig. Det finns inga uppgifter om hur han resonerade inför giftermålet men efter den ryska och den tyska revolutionen ville han rimligen återförsäkra sig mot konsekvenserna av att även den svenska monarkin avskaffades. Med hustruns förmögenhet hade han därefter kunnat slå dank resten av livet eller ägna sig åt någon hobby men det var inte Folkes stil. Han var revanschlysten och ville såväl återupprätta familjeäran – faderns påtvingade abdikering var hela livet en öm punkt – som att visa vad han dög till. Kunglig börd påstods i debatten *ipso facto* göra personen oduglig för en civil karriär och Folke ansågs 1930 som 35-årig avdankad militär helt sakna framtid.

December 1930 och ett halvår framåt bodde han & hustrun i Amerika och Folke praktiserade genom svärfaderns förmedling på affärsbanken Lee, Higginson & Co. Målsättningen var att han skulle lära sig så mycket företagsekonomi & finansmarknad att han begrep förvaltningen av hustruns förmögenhet. Folke visste inledningsvis inte skillnaden mellan en aktie och en obligation men lärde sig under praktiken tillräckligt om ekonomi för att senare framstå som en trovärdig frontfigur i diverse affärsföretag. Enligt Hadenius sysslade Folke en tid med ekonomisk rådgivning² men det verkar som en överdrift. Folke praktiserade på en sådan avdelning och läste kundbrev men det finns inga uppgifter om att han gav råd – bra sådana, eller som Hadenius påstår dåliga. Han verkar också ha lärt sig amerikansk framgångsfilosofi. Hans paroll ”Lev livet leende” var faktiskt titeln på en dåtida självhjälpsbok av Douglas Fairbanks ”Laugh and Live” (1919) som läser som en manual till Folkes agerande: Att sälja sig själv. Folke är ofta lättare att förstå som amerikansk gåpåare än som svensk ”prins” eller världssamvete.

*

Sommaren 1931 fortsatte Folke sin bankpraktik i Paris. Franskan var dock så rostig att han inledde med en månadslång språkkurs i Grenoble. Därefter fick han allvarliga blödningar & var intagen på sjukhus. Oktober 1931 var familjen – Folke, Estelle och deras ettåriga son – åter tillbaka i Sverige. Under tiden som Folkes gamla officersmäss Dragongården vid Brunnsviken renoverades till en representationsvilla bodde de hemma hos föräldrarna. Folke låg i förhandling med Ivar Kreuger om en styrelsepost i tändstickskoncernen men Kreugers självmord den 12 mars 1932 kom emellan. Lee, Higginson & Co var vid tillfället så exponerade mot Kreugerkoncernen att den gick i konkurs. Det är oklart hur mycket det påverkade den Manvilleska förmögenheten men den raderades i alla fall inte ut.

De kommande åren växlade Folke mellan affärer och förtroendeuppdrag. Folkes karriär som affärsman är omgiven av en generad tystnad och har varit svår att reda ut. Enligt hustrun var projekten ett bokverk i praktupplaga och uppfinningarna: en typ av gevär, hockeyspel,

¹ Bernadotte 1948: s. 12-13.

² Hadenius 2007: s. 46.

grammofontillsatser, och el-överföring med högspänd likström.³ Han hade även betalda uppdrag. Jag stolpar upp ”affärerna” & uppdragen i approximativt kronologisk ordning.

- Bokverket var en praktupplaga av 1917 års bibelöversättning – Gustaf V-bibeln kallad. Folke – ansvarig för den svensk-amerikanska distributionen – skall personligen ha överlämnat exemplar nr 1 till president Roosevelt. Folke hade även i uppdrag att framföra en hälsning från Gustaf V under Chicagoutställningen ”A Century of Progress” det året kombinerat med en uppmaning att köpa boken. Estelle fann uppståndelsen kring detta svårbegriplig. ”Vid detta besök kom de dolda »kungliga» dragen fram. Han liksom inspirerade alla omkring sig till en sorts aktning för hans uppdrag, vilket förbluffade mig. Först log jag litet i smyg åt skådespelet, men jag högaktade honom för hans sätt att sköta sitt uppdrag med värdighet och måtta samtidigt som han hos alla ingöt respekt för den svenske monarkens kungavärdighet.”⁴ Folke reste i samma ärende även runt i Minnesotas svenskbygder. Hur många exemplar han lyckades kursa är dock inte känt. Boken påstås ha varit väl dyr. Han skall ha framfört Gustaf V:s hälsning till omkring 100 tusen personer.

En alternativ tolkning är att boken var ett praktverk av Rütger Essén m fl om Gustaf V:s regeringstid – även den Gustaf V-bibeln kallad – som 1933 gavs ut i en begränsad upplaga av 1200 numrerade exemplar till 75-årsdagen.

- Chicagoutställningen gick under våren i repris och Folke deltog även då. 1934-1943 var han styrelseledamot i Svenska Amerika-stiftelsen. Han var även en period vice ordförande i Svensk-amerikanska sällskapet. I ett tal för Riksföreningen för Svenskhetens bevarande i utlandet sammanfattade Folke sina erfarenheter:

Det är kanske svårt för oss svenskar att förstå svenskamerikanerna, om vi inte själva varit där ute. Vi måste komma ihåg, att de äro amerikaner, att de lämnat sitt gamla land, och att Amerika för dem måste komma i främsta rummet. Och de tjäna sitt gamla fosterland bäst, om de bli goda amerikanska medborgare, och göra sitt nya land goda tjänster. Vidare måste vi förstå, att det är svårt för dem, att behålla sitt gamla språk. Om alla skulle göra på det sättet, så bleve det ju inget U. S. A. Huvudsaken är, att de bibehålla banden med sitt gamla hemland, kunna vårt språk, vår historia och dylikt, och följa med vad som händer här hemma.”⁵

- 1936-1938 var han vice ordförande i kommittén för Delaware-minnets firande. Evenemanget är huvudsakligen ihågkommet för att kronprinsen blev sjuk och överlät till sin son prins Bertil att denna gång turnera i svenskbygdena och framföra Gustaf V:s hälsningar. Folke stod för det praktiska:

Det hörde till greve Bernadottes åligganden att tillse att intet störde det uppgjorda programmet, att de rätta tågen passades på rätta tider, att de rätta hotellen rekvirerats, att de rätta kappsäckarna avlämnades vid de rätta hotellrummen och att bilar förde delegaterna i rätt tid till den rätta högtidligheten eller banketten. Han hade naturligtvis medhjälpare, men det

³ ”Estelle Bernadotte berättar.” Vecko Journalen 1958:37, ss. 4-5, 33 & 1958:38, ss. 18-19, 42-44. [Sista delen 1958:39 fattas.]

⁴ Ibid.

⁵ Vestkusten 1935-05-16. [Svensk-amerikansk veckotidning.]

behövdes en god portion skicklighet, diplomati och takt för att ordna hela maskineriet bakom kulisserna. Polis måste uppådas för ordnandet av trafiken vid sådana tillfällen, placeringslistor skulle göras upp och officiella personer placeras riktigt och i överensstämmelse med sin rang. De rätta blommorna skulle anskaffas för de rätta damerna och de rätta hårfrisörskorna vidtalas. Tvättinrättningarna måste vara punktliga och herrarnas byxor nypressade.⁶

- Geväret var i själva verket en kulspruta. Den tyske ingenjören Ivar Stack och en av Folkes bekanta, major Torsten Lindfors, planerade en svensk lego-tillverkning. Folke investerade 1933-1935 i projektet men backad sedan ur. 5000 exemplar köptes av svenska armén, döptes till kulsprutegevär kg m/40 och användes av hemvärdet och de danska & norska polistrupperna.⁷
- Hockeyspelet (i själva verket ett fotbollsspel) & grammofontillsatserna var patent som Folke misslyckades med att förlägga.
- Angående Folkes roll vid exploateringen av Baltzar von Platens metod för att generera högspänd likström, det s k Glesumsystemet, satt han 1933/35 ordförande i bolagets styrelse. Systemet demonstrerades 1933 inför en förnämlig publik av bl a kronprinsen och Folke höll ett inledande föredrag om dess användningsområden. Kalkylerna visade att systemet snabbt skulle ha lönat sig men ASEA föredrog att utveckla ett eget icke mekaniskt system.

Folke som affärsman har ett dåligt rykte men det är svårt att avgöra om det berodde på honom själv eller omständigheterna – hans affärsbana sammanföll med depressionen. Ekonomiskt verkar den ha gått jämnt upp. Senare tog han betalda styrelseposter: AB Nordisk Resebureau (ordf), Facit, Nordiska kompaniet (NK), *Readers' Digest* och AGA. Som styrelseledamot tycks Folke mest ha intresserat sig för organisationsfrågor av typen ”rätt man på rätt plats”. Den förmåga han där demonstrerade fick NK:s ägare Joseph Sachs (som ingick i Delaware-kommittén) att rekommendera honom som generalkommissarie för den svenska paviljongen på Världsutställningen i New York 1939 ”The World of Tomorrow” vilket uppdrag Folke skötte till allmän belåtenhet och belönades med både ett hedersdoktorat vid Upsala universitet i East Orange NJ & Vasaorden. Folke anlände i mitten av mars och engagemanget kom att vara nästan hela året. Att arbeta för Folke var tufft. 250 mässvärdinnor bantades under utbildningen ned till 11 baserat på prestation.

Folke tycks under vistelsen ha haft en platonisk kärlekshistoria med sin svägerskas syster Märta De Geer af Leufsta (1896-1976) som var gift med UD-tjänstemannen och f d regementskollegan Nils Wachtmeister af Johannishus (1891-1960). Under kriget brevväxlade de med Folkes assistent Brit Svensson-Maseglia som mellanhand men Atlanten höll dem isär och känslorna svalnade.⁸

*

Folke hade förtroendeuppdrag inom hästsporten (1932-1948), årsföreningen 1895 års män (1935-1948), simfrämjandet (1935-1948), skytterörelsen (1935-1948) och scoutörelsen (1937-1948). 1934-1937 ledde han också prins Gustaf Adolfs hovstat.

⁶ Stavenow red. 1949: s. 61.

⁷ Janson 2012.

⁸ Hadenius 2007: ss. 135-140..

- 1932-1948 satt Folke i styrelsen för Svenska Ridsportens Centralförbund (SRC). Ordförande var fram till 1933 kronprinsen, därefter prins Gustaf Adolf och under 1948 Folke. Efter kriget "avhästades" armén. Eventuellt hade Folke något att göra med SRC:s beslut 1948 att på samma sätt som Simfrämjandet genom den nybildade organisationen Ridfrämjandet stödja ridsporten. Detta gjordes genom att låna ut arméns hästar (ackordshästar) till ridskolorna och ge billiga lån till ridhusbyggnader.
- Årsföreningen 1895 års män hade inte någon verksamhet utöver att träffas men den ingick i Folkes kontaktnät. Man gick med i en årsförening när man fyllde 40. Folke var från 1935 ordförande för de nyinstiftade 95:orna. En av 95:orna var direktör Sven Wallbom som lyckades intressera Folke för Simfrämjandet (se nedan).
- 1935-1948 var Folke ordförande i Riksföreningen för Simningens Främjande. Insatsen bestod initialt i att tigga pengar till verksamheten. Det fanns en föregångare bland Uppsalastudenterna – därav föreningens akademiska stil med kandidater, magistrar och lagerkransar. Det finns några kända foton från invigningen av Flatenbadet där Folke harangerar barnen och därefter provar rutschkanan. Det finns också en mängd fotografier av hans promoveringar där Folke iförd uniform och lagerkrans officierar vid bassängen. Simfrämjandet hade 1934 infört ett simborgarmärke med kravet att simma 200 meter. Folke genomförde varje år provet och höll efteråt ett kort tal med slutklämmen "När man håller på att drunkna, är det för sent att lära sig simma!"
- 1935-1943 var Folke ordförande i Stockholms stads skarpskytteförening och 1938-1943 i centrala skarpskytteföreningens verkställande utskott. September 1939 utfärdade denna en offentlig inbjudan för alla att delta i deras skjutövningar. Detta formaliserades den 1 februari 1940 i Rikskommittén för Beredskapsskytte där Folke var en av ledamöterna. Kommitténs uppgift var att propagera för deltagandet. Under vinterkriget tillfördes föreningen på så sätt 150 tusen medlemmar. Folkes största enskilda insats var organiseringen av 1943 års allmänna riksskyttetävling i Stockholm med 7000 deltagare. I sin egenskap av VU-ordförande blev Folke 1940 skytteföreningens representant i paraplyorganisationen Centralkommittén för det frivilliga försvarsarbetet (CFF) där han ingick i arbetsutskottet. Folke skall ha tilltalats av CFF:s karaktär av folkrörelse. Där ingick även hemvärnet, luftskyddet, landstormen, lottarörelsen & Svenska Röda Korset. Hans mest konkreta insats verkar ha varit som ledamot i Statens nämnd för samlingslokaler åt dessa rörelser. 1943 lämnade han det dagliga arbetet i skytteföreningens VU för att bli ordförande i dess överstyrelse.
- 1932-1934 engagerade sig Folke och flera i hans närhet i scoutrörelsen. Prins Gustaf Adolf blev 1932 medlem i Internationella scoutkommittén, Folkes svåger Hugo Cedergren blev 1934 chef för KFUM:s scoutförbund & Folkes syster Elsa samtidigt chef för KFUK:s scoutförbund. Folkes egen scoutkarriär var att han (utan att vara scout) 1933 blev ordförande i organisationskommittén för KFUM:s nationalläger i Sunne Värmland, våren 1934 vid en enkel ceremoni på Dragongården togs upp som KFUM-scout & den 24 juli – 1 augusti 1934 var 2:e vice lägerchef. Lägreten blev mycket omskrivet: 2000 scouter från 100 scoutkårer och sex länder deltog. Prins Gustaf Adolf inledningstalade. Sedan tog Folke över.

Året därpå hade Folke ett motsvarande uppdrag för Ingarölägret i Stockholms skärgård, ett Roover Mot (vandrar scout läger) för 3000 scouter från 26 nationer. Prins Gustaf Adolf var lägerchef, Folke var stabschef. Avslutningen ägde rum på Stadion med ett fackeltåg inför statsminister Per Albin Hansson. 1937 blev Folke chef för Sveriges scoutförbund. 1938-1946 var han vice ordförande i Svenska scoutrådet. 1947 blev han ordförande i Svenska scoutrådet & medlem av Internationella scoutkommittén efter prins Gustaf Adolf.

Folkes insats var dels att föra organisationens talan utåt, dels att organisera lägerverksamheten. ”Hans enastående förmåga att knyta kontakter mellan i ena sidan myndigheter och samhälle och å andra scoutarbetet gav åt svensk scouting en ställning i det allmänna medvetandet, som den inte tillnärmelsevis ägt tidigare. Sveriges Scoutförbund gick också en lysande utveckling till mötes under Folke Bernadottes ledning. Medlemsantalet mer än fördubblades, ledarkadern utökades kraftigt genom nya initiativ för ledaranskaffning och den avsevärda förbättringen på det ekonomiska området gav den nödvändiga förutsättningen för arbetets utvidgning.”⁹

Folke satte sig efter vanan in i alla detaljer. 1938 gick han Sveriges scoutförbunds ledarutbildning, en tvåveckors internatkurs på Gillwellstugan vid Rockelstad. Rutinen var att han varje dag före arbetet tog vägen förbi förbundsexpeditionen, sällan missade ett sammanträde, utsåg lägercheferna och inspekterade deras arbete. Arbetsinsatsen var ett par timmar om dagen. Under de svenska lägren träffades de olika svenska scoutgrenarna. Under de internationella lägren träffades de olika ländernas scoutgrenar. På g a kriget blev det inte så många läger av den senare sorten. Folke höll under besöken något anförande och ”eldade massorna”. Mest känd är hans närvaro vid Vadstenalägret 1941 då han bar en indianmundering från två år tidigare då han på Estelles initiativ adopterats av Svartfotindianerna. Utländska ”flyktingscouter” införlivades i rörelsen och fick utrustningsbidrag.

Som medlem av Internationella scoutkommittén försökte han efter kriget att återuppliva den tyska scoutrörelsen. Efter 1:a världskriget hade den isolerats internationellt och under nazieran införlivats i Hitlerjugend. Misstänksamheten var kompakt men Folke lyckades ordna en fyraveckors ledarkurs. Folke var överens med sin föregångare Ebbe Lieberath om att det var en olycka för scouting att dra in Gud, fosterlandet & politiken i rörelsen. Scoutrörelsens viktigaste funktion var att olika klasser och folk lärde känna varandra. Före kriget höll han t o m ett amerikanskt tal där han trodde att om bara stormakternas ledare varit scouter skulle kriget aldrig uppkommit. Möjligen hade detta något att göra med hans stöd för rörelsen Moral Re-Armament (MRA) denna tid. MRA:s ståndpunkt var att en bättre värld bara kunde skapas genom en moralisk pånyttfödelse vilket också var Folkes ståndpunkt. Enda gångerna han hänvisat till sina kristna värderingar är när det gäller vilken ”anda” som skulle genomsyra scoutrörelsen.

- Folkes arbete som prins Gustaf Adolfs hovchef 1934-1937 är svårutrett. Han förefaller ha haft en roll av äldre kamrat, mentor & ”fixare”. Fram till 1940 kvarstod han som adjutant. Därefter som vaktfri adjutant. I den egenskapen försökte han 1934 övertala prins Sigvard & 1946 prins Carl Johan att inte gifta sig borgerligt. Han hänvisade till deras plikt känsla, men någon sådan hade de inte.

⁹ Lorentzon 1949: s. 77.

Folke kritiserades för mångsyssleriet men försvarade sig med att ”Jag måste hålla mig igång”.

*

1940 publicerade Folke tillsammans med hustrun en bok om scouting.¹⁰ Av den framgår det att Folke var ideolog i den bemärkelsen att han ansåg idéerna betydde allt – individen ingenting:

Offret av det personliga för uppgiften har alltid varit de storas kännemärke – på alla områden. Det finns ett heligt ord, som säger: ”Ty den som vill bevara sitt liv, han skall mista det; men den som mister sitt liv för min skull, han skall finna det.” De orden ha mycket stor räckvidd och tillämpning på alla livets fält. Den som verkligen offrar sitt liv för en god sak – och ingen annan människa – hittar en mening i sitt liv, gör något av det, han ”finner sitt liv”.

Vi äro nu framme vid en väsentlig synpunkt – eller vid den väsentligaste synpunkten – för varje medarbetare i en rörelse som vår [scouterna]. Vi måste alla ha klart för oss, att vi själva i och för sig ingenting betyda och att *idéerna betyda allt*. Vi äro ett emballage med föga eller intet värde – men fyllas vi av en idé, kunna vi vara något värda. Saken är något, vi äro ingenting. Idén är lika stor, vilka ömkliga klåpare vi än äro. I den mån vi kunna gå sakens ärenden, fyllas av idén, bli de goda tankarnas bud, bli vi först någonting. Det är vår kärlek till saken, vår *saklighet*, som gör oss till något att räkna med. Sakligheten försätter berg. Som oegennyttiga redskap i något större tjänst bli vi varelsor att ta hänsyn till.¹¹

Till detta hörde ett i grunden pessimistiskt personligt credo, förmodligen inspirerat av Folkes prinsutbildning – att uppfostras för det allmännas bästa, inte för sitt eget bästa:

Mitt Motto: Vi har inte kommit till denna världen för att själva bli lyckliga utan för att göra andra lyckliga.

...

Egoismen, individuell och nationell, har ställt till fler olyckor i världen än mycket annat. Egoismen måste bekämpas med alla vapen. Och vi måste börja med oss själva. Det är inte för intet själva begreppet omgivits med en vokabulär gloria: *Sacro egoismo*. Den heliga egoismen.¹²

Begreppet *sacro egoismo* leder möjligen tanken fel. Folke verkar ha missuppfattat begreppet. Det är en teologisk term för att individen i liberalteologisk anda själv tolkar bibeln enligt de senaste vetenskapliga rönen. Folke förefaller snarare syfta på partsintressen och ansett sig stå över dessa. Kanske dock inte helt eftersom han enligt sin hustru röstade på högerpartiet och tyckte illa om kommunisterna.

¹⁰ Bernadotte 1940.

¹¹ Bernadotte 1940: ss. 85-86.

¹² Bernadotte 1940: s. 182.